

EKOLOGIK XUSUSIYATLI FAVQULODDA VAZIYATLAR XUSUSIYATLARI

**Quvondiqov Baxodir Pardayevich,
Navoiy viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi
Hayot faoloyati o'quv markazi katta o'qituvchisi**

Annotatsiya

Ushbu tezisda ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari, asosiy ko‘rinishlari, jamiyat va atrof-muhitga ta‘siri hamda oldini olish choralari tizimli tarzda yoritilgan. Tabiiy va texnogen omillar natijasida kelib chiqadigan ekologik ofatlarning xavf darajasi, ularning oqibatlarini kamaytirish yo‘llari haqida fikr yuritiladi. Shu orqali ekologik xavfsizlikni ta‘minlash va barqaror rivojlanishga erishishda ekologik favqulodda holatlarga nisbatan mas‘uliyatli munosabat zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: ekologik favqulodda vaziyatlar, ekologik xavfsizlik, tabiiy ofatlar, texnogen xavf, ekologik inqiroz, monitoring, atrof-muhit.

Bugungi kunda insoniyat jiddiy ekologik tahdidlar bilan yuzma-yuz kelmoqda. Tabiiy resurslarning chegaralanganligi, sanoatning jadal rivojlanishi, aholining ortib borishi va ekologik muvozanatning buzilishi natijasida favqulodda holatlar tobora ko‘payib bormoqda. Shulardan eng xavflisi — bu ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlardir. Ular ko‘pincha tabiiy hodisalar yoki inson faoliyati oqibatida yuzaga keladi va yirik ekologik hamda ijtimoiy-iqtisodiy talafotlarga sabab bo‘ladi. Bu kabi vaziyatlarda atrof-muhitning ifloslanishi, o‘simlik va hayvonot dunyosiga zarar yetishi, inson salomatligiga tahdid solinishi kabi omillar o‘zini namoyon qiladi.

Ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlar, asosan, ikki turga bo‘linadi: tabiiy va texnogen. Tabiiy favqulodda holatlarga zilzila, suv toshqinlari, kuchli shamollar, qurg‘oqchilik, vulkan otilishi, o‘rmon yong‘inlari kiradi. Ularning asosiy xususiyati — tabiatning o‘zi tomonidan boshqarilmaydigan, to‘satdan yuzaga keladigan hodisalar bo‘lishidir. Masalan, iqlim o‘zgarishi tufayli suv manbalarining kamayishi, yerning

cho‘llanishi yoki yirik o‘rmon yong‘inlari ekologik tizimga sezilarli darajada zarar yetkazadi.

Texnogen favqulodda vaziyatlar esa inson faoliyati natijasida yuzaga keladigan ofatlar bo‘lib, ularga kimyoviy avariya, radioaktiv moddalarning tarqalishi, sanoat chiqindilarining yer yoki suvga tushishi, atmosferaga zararli gazlar chiqarilishi kabi holatlar kiradi. Masalan, sanoat korxonalarida xavfsizlik qoidalariga rioya qilinmasligi yoki eski texnologiyalarni ishlatish yirik ekologik falokatlarga olib kelishi mumkin. Chernobil yoki Fukusima AESdagi avariya texnogen ofatlarning eng og‘ir ko‘rinishlaridan sanaladi.

Ekologik favqulodda vaziyatlar bir qator sabablar bilan yuzaga keladi. Eng avvalo, inson faoliyatining tabiatga salbiy ta‘siri — o‘rmonlarning kesilishi, yer osti boyliklarining haddan tashqari ishlatilishi, suv manbalarining ifloslanishi kabi omillar ekologik muvozanatni izdan chiqaradi. Bunga qo‘shimcha ravishda, global iqlim o‘zgarishlari, havo haroratining ko‘tarilishi, ekstremal ob-havo hodisalari ham ekologik favqulodda holatlarning ko‘payishiga sabab bo‘lmoqda. Ayniqsa, sanoatlashtirilgan hududlarda texnogen xavf yuqori bo‘lib, texnika va texnologiyalarning ekologik xavfsizligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlarning oqibatlari o‘ta xavflidir. Bu vaziyatlar natijasida insonlar salomatligiga jiddiy zarar yetadi, turli infeksiya kasalliklari tarqalishi mumkin, ichimlik suvi tanqisligi yuzaga keladi, oziq-ovqat xavfsizligi buziladi. Bundan tashqari, bunday favqulodda holatlar iqtisodiy beqarorlik, aholi migratsiyasi, ishsizlik va ijtimoiy tanglikni ham keltirib chiqaradi. Ekotizimlarning izdan chiqishi esa butun biosferaning o‘zgarishiga olib keladi.

Mazkur xavfli holatlarga qarshi kurashish va ularning oldini olish uchun kompleks yondashuv zarur. Birinchidan, ekologik monitoring tizimini kuchaytirish, ya‘ni atmosfera, suv, tuproq holatini muntazam ravishda nazorat qilib borish lozim. Ikkinchidan, aholini ekologik madaniyatga o‘rgatish, maktab va oliy o‘quv yurtlarida ekologik ta‘limni kuchaytirish muhimdir. Uchinchidan, favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik bo‘yicha davlat darajasida maxsus dasturlar ishlab chiqilishi, favqulodda holatlarga tezkor javob beruvchi xizmatlar faoliyatini kuchaytirish lozim. To‘rtinchidan, ekologik qonunchilikni takomillashtirish, ekologik xavf tug‘diruvchi korxonalar faoliyatini qat‘iy tartibga solish zarur.

Shuningdek, barqaror rivojlanishga erishish yo‘lida texnologik yangiliklardan foydalanib, resurslarni tejovchi va ekologik toza ishlab chiqarish usullarini joriy etish

talab etiladi. Xalqaro miqyosda ham ekologik xavfsizlikni ta'minlash borasida davlatlararo hamkorlik kuchaytirilishi kerak. Bunday sa'y-harakatlar global ekologik muammolarning oldini olishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlar zamonaviy jamiyatning dolzarb muammolaridan biri bo'lib, ularning oldini olish har bir davlatning ekologik siyosati, aholining ongli munosabati va ilmiy-texnik yondashuviga bog'liq. Atrof-muhitga nisbatan mas'uliyatli munosabat, ekologik xavfsizlik choralari jiddiy yondashuv va barqaror taraqqiyot tamoyillariga amal qilish orqaligina biz ekologik favqulodda vaziyatlarning salbiy oqibatlarini kamaytira olamiz. Har bir fuqaro ekologik muhofaza ishlarida o'z hissasini qo'shmog'i zarur, zero, tabiat — bu insoniyatning yagona yashash muhiti va uni asrash har birimizning burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi “Favqulodda vaziyatlar to'g'risida”gi Qonuni. Toshkent, 2000 y.
2. Karimov I.A. “Tabiat va inson – bir butunlik”. Toshkent: O'zbekiston, 1995 y.
3. Alimov A., Matyakubov B. “Atrof-muhit va ekologik xavfsizlik asoslari”. Toshkent, 2019 y.
4. “Ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanish asoslari”. O'quv qo'llanma, Toshkent, 2022 y.
5. United Nations Environment Programme (UNEP), “Global Environment Outlook”, 2021.
6. WHO. “Health and environmental effects of environmental emergencies”, 2020.

**Research Science and
Innovation House**